

Szomory Dezső

Emlékek szárnyán

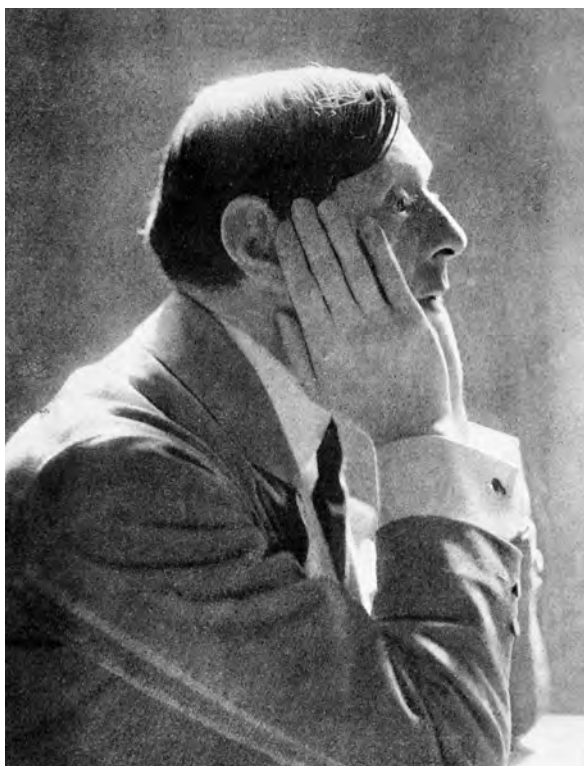
Apponyi a Pesti Napló szerkesztőségében

Ezekben a tündéri időkben, boldog Magyarországon, Apponyi Albert feljött éjnek idején a Pesti Napló szerkesztőségébe, a Ferenciek tere. A szomszédból jött, a Nemzeti Kaszinóból, Ábrányi Kornéllal, aki a Napló szerkesztője volt. A Napló szerkesztője, a szó leglíraibb értelmében és Apponyi legizzóbb híve, ugyancsak lírai értelemben. Csupa hév, tűz és költészet volt ez a felejthetetlen Ábrányi, és az egyetlen Ábrányi ezen a világon, holott többen voltak Ábrányiak, de ilyen lendületes, ilyen dallamos, ilyen harcias, ilyen igazi költő a naivitás szent jegyében, egyetlenegy se volt, mint ő. Felejthetetlen Ábrányi! Mint nemzetségének, az Eöördeögöknek legszélsőbb virága, olyan valószínűtlen, olyan porcellánszerű, olyan elbűvölő, szívet-lelket szédítő kék szemekben kulminált, hogy például Rákosi Jenő elragadtatva nézte e kék szemeket, mint kék csillagokat az égen, és felkiáltott: „Ilyen kék szemekkel akar ön politikus lenni?!” Felejthetetlen Ábrányi! Ezekhez a kék szemekhez volt neki kétoldalt az arcán, valami befoglaló művészettel kisütve, vörhenyes szőrökből a leggondosabban kidolgozva, bronzszínű szakáll, két ujjnyi szélességben. Mint egy emberi oroszlánfej, úgy tűnt fel ez az arc. Az egész ember mint egy emberi oroszlán, kék szemekkel! Manapság egy ilyen fej, egy ilyen szakáll, két ilyen kék szem, nem is volna lehetséges. Ehhez a régi parlament kellett a Sándor utcában, hogy ez lehetséges volt, ehhez egy olyan környezet kellett, mint Tisza Kálmán, mozdulatlanul a vörös bársonyszékben, mint Apponyi Albert a maga fiatalságában, mint Kass Ivor és Günther Antal és jó magam is, mint szédült gyermek, fanatikus ifjú a Pesti Napló szerkesztőségében, a petróleumlámpa alatt. Az ilyen fejhez, ilyen szakállhoz, két ilyen kék szemhez, a régi határok kellettek, az az elbódító végtelenség kellett a magyar ég tetőzetével, ragyogásával és tün-

dökléséhez, ami akkor Magyarország volt. Manapság az ilyen fej, ilyen szakállal s ilyen kék szemekkel a legszörnyűbb fényűzési adó sújtaná, mint egy luxustárgyat, egy műremeket!

És csakugyan, ez a gyönyörű fej, ez a gyönyörű ember, ez a gyönyörű férfi ahogy a könyvben áll, ahogy a regényekben olvashatni csak, mint egy oroszlán követte Apponyit, mikor éjnek idején a Naplónál megjelent. Nem lehetett tudni, vajon a maga sugárzását vetítette át Apponyira, vagy Apponyitól kapta azt a glóriát és fényt, ami körüllebegte. Olyan büszkén jött, amiért Apponyival jött, olyan daliásan, olyan heroikusán, nem tudom, micsoda harsogásával egész lénynek és alakjának, kürtöknek és trombitáknak, mint ahogy a királyok jönnek a színpadra a shakespeare-i drámákban.

– Apponyi diktálni fog egy vezércikket! – mondta, valami olyan fensőbbbséges hangon, mintha Julius Classicianus szólna ki egy ősvilágból. Valami olyan fensőbbbséges, olyan általános megváltást és megüdvözülést hirdető hangon, hogy ez már nem is hangzott ezen a világon. Ez már úgy hangzott, mintha megnyílna egyszerre a föld s az ég, a föld s az ég az összes szentekkel és angyalokkal és Jézus Krisztussal közös trónon az Atyaúristennel! Ez úgy hangzott, hogy holnap, rögtön, Tisza Kálmánnak vége lesz a Sándor utcában. A többi mind mellékes volt. Az egész világ mellékes volt. Minden nap történik és történt a világon aznap, az mind mellékes volt. Csak az volt fontos, csak az volt döntő, világmegváltó s üdvözítő, ami holnap, e vezércikk után történni fog. Hogy ez sem volt olyan fontos, azt akkor kevesen tudták, jobban mondva, senki sem tudta. A történelem csak szötte észrevétlenül a maga titkos regényét az élet fonalán. Ahhoz idő kell, olykor hosszas idő, hogy az emberek naivitása kiderüljön. Mit tud az ember, mit tudhat az ember abban az adott pillanatban, mikor meg van győződve róla, hogy mindent a legbiztosabban tud. Mit tudja az ember, milyen borzasztó dolog lehet az, micsoda szörnyű történet például, vagy hulló csillag tör-

ténete, évmilliók múltja, regénye és megrengése egy augusztusi éjszaka, fenn az égben és körül a végtelenségben? Hát még ami közelebb van hozzánk, olyan közel, hogy szinte nem is látni. Milyen kevesen tudják azt az életben és politikában, ami fontos, s ami nem az. Talán ezt nem is lehet tudni. Úgy tűnik, nem. Mert csak az idő beszél az ember igazságához.

Oh Istenem, mi mindannyian itt, a Pesti Napló szerkesztőségében a Ferenciek terén, mi mindannyian, akik itt ültünk és dolgoztunk a petróleumlámpák alatt, szinte ragyogtunk is, nem annyira a lámpák fényétől, mint inkább a magunk fiatalságától, attól a maximális energiától s rajongástól, melyet a távoli kor naivitásaihoz, álmiaihoz, egész derűs világához szabta szárnyait. A célokhoz, a vágyakhoz, melyek hevítettek. Jóval több tűz és izzás és lendület volt bennünk, mint amennyi szükséges volt a tündéri Magyarországon. Hogy mi milyen boldogok voltunk! S hogy ezt alig tudtuk, te jó isten! Hogy nem is álmodtuk, milyen boldogok vagyunk! Mint ahogy a régi görögök számára, az ő fénykoruk és életük Athénban, nyilvánvalóan csak banális volt, amíg éltek és virultak benne. Milyen furcsa s milyen fájdalmas dolog, hogy a múlt csak így távolról fest, hogy az milyen gyönyörű volt!

Diktálni fog egy vezércikket! Felpattantam az asztalom mellől, a lámpám alól, felpattantam és röptem, mintha ágyúból lőttek volna ki! Röptem a tintás ujjaimmal, a tollszárammal, a lobogó hajammal, mint a legfiatalabb a szerkesztőségben, a leglelkesebb, a leghevesebb, mint egy tünemény-zsurnaliszta, nem voltam tizenhét éves!

– Itt vagyok! – hebegtem, a tollszárammal mint egy zászlórúddal, a lelkeimmel, ami ezen a zászlórúdon lengett.

S bevonultunk. Apponyival mi ketten, a szent officiumra, az Ábrányi szobájába.

Egyedül mi ketten. Ábrányi csak a küszöbüg kísért, s aztán megfordult s eltűnt a szerkesztőségi szobákban, hogy ne zavarjon. Ez volt az a perc, mikor két kék szeme olyan furcsán nézett engem. Valami csodálattal nézett, mint egy kiválasztottat, egy kivételetet, mint ahogy II. Lajos király nézhette Héderváry Lencit, az apródját, mint egy ritka szerencsés. Mint ahogy egy oroszán néz egy patkányt, akit szeret.

Pesti Napló, 1933. február 19.

Nyaralás

Lemegyek a budai rakodópartra a Margithíd alatt, s ott nyaralok boldogságosan. Bús magyar sorsomat olyan kéjesen érzem a szívemben, hogy valósággal felüdülök benne. A Duna az enyém, az én folyóm, ezt érzem. Minden fodra, messziről is, hűsíti a homlokomat. Még mindig jobb volt Isten hozzám, gondolom, mint azokhoz a félmeztelen munkásokhoz, akik keskeny léchidakon szaladgálnak fel és alá, a partról az uszályba s az uszályból a partra, és vastalyigákat tologatnak kavicsal megvakva. Vannak köztük titáni alakok, bronzfigurák, olyan napbarnított bőrűek, hogy egész mellkasuk valami aranyöntvénynek tűnik. Egy Benvenuto Cellini nyilván gyönyörködött volna bennük. Minden él és sugárzik itt a napban. Kővér pejlovak, dús sörénnyel, társzekerek elé fogva, türelmesen viselik a sorsukat és szép bánatos szemük abba a rejtélyes végtelenbe néz, ami egész közel van hozzájuk. Egy gőzdaru a parton, a láncai csörgésével, a csigái játékkal, vastartályai himbálásával a kavicsot hozza fel a Duna medréből. És magas rúdja,

mint egy vaslétra tűz bele az izzó levegőbe, a kék ég felé, ahol egy madár száll magányosan, s eltűnik a láthatárban.

Fönn, a partokon túl, mintegy második emeleten, az utca vonala látszik a házak sorfalával, a vilamosok teóriájával, ahogy követik egymást, csilingelve. Emberi formák is látszanak a fényben, színes női ruhák, elhalványulva a nagy világosságban. Itt-ott az árnyéknak, mint egy keleti városban, kékes árnyalatja van. Az ember szinte keresi a pálmát, a kókuszpálmát ebben a nagy melegben, ebben a fényben, a banánpálmát amelyik nincs sehol. Csak poros fák állnak az útszélen, fiatal vadgesztenyék s platánok s várják az esőt, az életet, a jövőt. S az egész világon rajta van a bánat.

Milyen jó az, gondolom, ahogy itt ülök a parton, egy kőlépcsőn, magamban, milyen jó az, hogy nem lehet elmenni, nem lehet utazni, hogy ide vagyok kötve a munkámmal s a kötelességgel ehhez a városhoz a nyárban! Hogy ide vagyok kötve ehhez a Margithídhöz, ehhez a rakodóparthoz a fényben! Milyen szép az ember, milyen finom a nélkülözésben, a szegénységben, a szenvedés dicsőségében! Szenvedés? Nem is igaz. Nincs egyetlenegy gondolatom, ami a messzi távolokat idézné elém, nincs semmi vágyam, hogy elkerüljek innen. Csak éppen régi emlékeim rajzanak a szívemben, hajdani nyarak szép ifjúságomban, mikor hasonlóképpen a folyó partján ültem, de akkor ez a folyó a Szajna volt. Hosszú éveken át, mindig így nyaraltam, ilyen finoman és szerényen. Míg mások Párizsból Bretagne-ba mentek az Atlanti-óceánhoz, én egyszerűen lementem a Casimir Delavigne-utcából, ahhoz a tündéri Szajnaparthoz messze Párizs alatt, a sévres-i tájon, ahol azt hittem, hogy odahaza, a Szamos partján nyaralok! Útközben, igaz, még láttam jó öreg Renan apámat egy konflisban, egy régi bőrönddel, kopottan, ahogy épp a vasútra hajtatott. De hamar elfelejtvén ezt a képet, ezt a teológus embert, már inkább arra a másik teológus emberre gondol-

tam, arra a dallamos kántorra a Nyírségen, aki a falusi templomban énekelt!

Hányszor nyaraltam ifjúkoromban, mint számosan párizsiak, az omnibuszok imperiálján! Mikor még voltak ilyen omnibuszok, három súlyos de rohanó percheron-nal s egy szellős tetővel, magasan az utca fölött. Hány szegény tisztviselő, fáradt munkaslány s hasonló boldogtalan kapaszkodott fel este, munka után e nagy járművek tetejére, s utazott, üdülésképpen, órákon át a Champs-Élysées lombjai és a csillagok alatt. Itt fenn, ezen az imperiálon, mint egy hegymoron, mint Svájcban, hűs szellő járt légvonatosan, s ahogy az ember nézte a sok levelet a fákon s a sok csillagot az égen, már nem látta s nem érezte többé az utcák s terek vonalait és fényeit a mélyben. Hányszor nyaraltam a Parc Monccauban egészen közel a Maupassant szobrához s elzászi dajkák fehér emlőihez, amelyekhez rózsaszínű csecsemők tapadtak az ajkukkal a nyári fényben, a zöld padokon, a platánfák alatt.

Hányszor nyaraltam, hol? már nem is tudom. De ahogy itt ülök a kövön, a szívem mélyéig átérzem a szegény ember nyarának finom költészetét. Emlékszem párizsi estekre, mikor asszonyok s férfiak karonfogva s a gyermekeiket vezetve megindultak üdülni a holdvilágos temetőkertbe. A Musset fűzfája alatt, vagy a kevésbé illusztris halottak sírjainál élénk beszélgetés hangzott jóízű falatozással, mert számosan itt vacsoráltak a dús repkény között, a félhomályban, mint egy fürdőhely teraszán. Mint egy fürdőhely teraszán, ahonnan a halottak óceánját látni. Voltak olyan kegyeletes nyaralók is, akik a temetőnek azon a tájékán üdültek és vacsoráltak, ahol övéik örök álmukat aludták a földben, ha ugyan nem társultak halhatatlan lelkükkel ehhez a rokonsághoz s ehhez a vacsorához.

De ez mind korhadtt emlékek, letűnt világ! Most itt van ez a nyár, izzó fuvallatával s a nagy Dunával a végtelenségben. Itt van a gőzdaru, a munkáshad, a sok kavics a Duna medréből, aranyporzással a fényben. S magam is itt vagyok, mint régen, a folyó partján, a végtelenségben.

Pesti Napló, 1932. július 31.